

Zintuiglijk, speels en gepassioneerd - Jan Siebelink
Spannend - Herman Finkers

Annemiek Schrijver en Hein Stufkens

IK GELOOF

briefwisseling over de houdbaarheid van het christendom

HET WEL

Annemiek Schrijver
&
Hein Stufkens

Ik geloof het wel

Tweede druk

Uitgeverij
Ten Have

Inhoud

Inleiding 8

1. De bijbel 13
2. Jezus Christus 25
3. De Tien Geboden 35
4. Uitverkoren volk 47
5. Genade 59
6. Zonde 71
7. Hemel en hel 83
8. Geloof 95
9. Hoop 107
10. Liefde 119
11. Maria 131
12. Kerk 143

Nawoord 155

1

De bijbel

God, wat was ik als kind gepakt door die superkatholieke stripboeken over het leven van Jezus: van *Het geheim van de grot* via *Opschudding in Palestina* naar *Het verraad van Judas* en ten slotte *De zege van het kruis!*

Mijn broer en ik kregen ze als jongetjes van zeven bij gelegenheid van onze eerste heilige communie. Later moesten ze concurreren met *Kuifje* en *Suske en Wiske*. Nu staan ze antiquarisch in mijn boekenkast. Mijn broer wil ze niet meer. Hij is therapeut geworden in de school van Freud. Dan weet je het wel: God is een kinderlijke vaderprojectie waar een wel-denkende volwassene zich van dient te distantiëren.

Een bijbel heb ik als katholiek jongetje nooit gezien voor mijn elfde jaar. Ik herinner me wel vaag iets van een schoolvak dat 'bijbelse geschiedenis' heette. En er werden in de mis natuurlijk weleens stukjes voorgelezen, voornamelijk uit het Nieuwe Testament. Maar dat gebeurde in het Latijn. En die taal had ik in mijn opleiding tot misdienaar enkel fonetisch leren beheersen, zodat ik elke morgen de juiste klanken kon produceren in de dialoog met de dienstdoende priester aan het altaar. 'Dominoes vobiskoem,' riep hij dan in alle vroegte tegen een bijna lege kerk. Waarop ik, op mijn knietjes en in superplie, namens alle afwezige gelovigen antwoordde: 'Et koem spiritoe toeo.' Na het concilie zou het allemaal een stuk minder magisch worden: 'De Heer zij met u... en met uw geest.' En dat die stukjes, die epistel en evangelie heetten, uit zoiets als een bijbel kwamen, ik geloof niet dat ik dat wist.

Op mijn elfde verhuisde ik vanuit Utrecht naar een internaat van de paters norbertijnen in het destijds nog uit plaggenhutten, een kasteel, een kerk en een abdij bestaande Brabantse boerendorp Heeswijk. Daar kreeg ik mijn eerste bijbel: een pocketeditie in twee delen. Het ene bevatte het Oude en het andere het Nieuwe Testament. Die lagen op een plank in de kerkbank waar ik, zoals alle jongens op het internaat, mijn vaste plaats had. Elke dag bracht ik daar verplicht enige tijd door: 's ochtends de mis, 's avonds het avondgebed, en bij vele gelegenheden ook nog als extraatje een lof of een vesper of een rozenkransgebed.

Vond ik dat erg? Nee, integendeel. Het waren uren waarop je veilig was voor andere jongens en voor surveillerende paters met losse handjes. Uren waarop je niets moest, niet overhoord, gecontroleerd of gepest werd. Een soort vrijplaats was die kapel. Ontsnappen aan het regime was onmogelijk. Maar in die kapel ontdekte ik een techniek die dissidente Duitsers ten tijde van Hitler *innere Emigration* noemden: naar binnen toe emigreren. Tot op de dag van vandaag maak ik daar indien nodig dankbaar gebruik van. Mijn nieuwe schat, die twee pocketjes, waren mijn voertuig voor die emigratie naar binnen.

Ik las met rode oortjes in het Oude Testament over slachtpartijen en veroveringen, over list en bedrog, over helden en lafbekken, over herders en hoeren, en vooral steeds over die machtige jaloerse en wrekende Jahweh die zijn volk naar het beloofde land leidde, maar het indien nodig ook ongenadig op zijn donder gaf. En het Nieuwe Testament leverde mij nu de volledige ondertiteling bij de stripfiguren die in Utrecht waren achtergebleven.

De grote troost die ik uit dit alles putte was deze: *you never walk alone!* Je wordt omringd, geleid, gedragen door een grote mysterieuze kracht. 'Het volk dat in duisternis wandelt

heeft een groot licht gezien,' las ik. Ja, dat volk was ik. Al zat ik opgesloten in een Brabants opvoedingsgesticht voor aanstaande priesters, er was licht! God was er en zag mij. En zijn zoon Jezus hield zoveel van me dat hij voor mijn zonden was gestorven aan het kruis. Als ik die zonden nu maar elke week biechtte, dan was er hoop.

Na drie jaar leidde de Heer mij inderdaad terug naar het ouderlijk huis Utrecht. De pater die mij uitgeleide deed verweet me nog dat ik mijn priesterroeping weggooidoede door te deserteren, maar hij wist niet dat ik voorgoed ongeneeslijk religieus was geworden.

Later zou de Heer mij ook wegleiden uit dat ouderlijk huis door mij met een protestantse vrouw te laten trouwen, wat in die tijd not done was in een goed katholiek milieu. Maar zo leerde ik de bijbel weer eens van een andere kant kennen, en mocht ik na al dat gregoriaans kennismaken met de in slow motion gezongen versie van in het Nederlands berijmde psalmen.

Sindsdien heeft de Heer, die ik meer en meer leerde zien als mijn eigen innerlijke stem, mij nog vaak doen wegtrekken. Ook uit dat eerste huwelijk. De sporen van die levensreis staan in mijn boekenkast in de vorm van bijbels.

Zo staat er een klein zwart bijbeltje uit 1961 van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, met voorin een stempeltje dat aangeeft dat deze bijbel eigendom is van De Nijenburgh. Bij een grote brand ging deze van oorsprong gereformeerde sociale academie, waar ik in de jaren zeventig en tachtig docent levensbeschouwing was, in een helse vuurzee ten onder. Uit de nog rokende puinhopen van de bibliotheek van die school redde ik de ochtend na de brand persoonlijk deze bijbel, met lichte waterschade.

Er staat ook een vertaling van de Katholieke Bijbelstichting

in mijn kast, die ik volgens inscriptie in 1982 aan mijn huidige echtgenote voor haar verjaardag cadeau gaf. ‘Alles heeft zijn uur, alle dingen onder de hemel hebben hun tijd’, schreef ik daar voor haar in. Een prachtig, troostrijk citaat uit het bijbelboek Prediker. Merkwaardig dat die bijbel in mijn boekenkast staat in plaats van in de hare. Maar ja, haar bijbel is de dans.

En zo staan er nog allerlei bijbels: een Spaanse vertaling die ik eens aanschafte om die taal een beetje te leren. De bijbel als talencursus... Warm aanbevolen voor mensen die dat boek goed kennen. Je weet ongeveer wat er staat!

Op dezelfde plank prijkt ook de Rembrandtbijbel met al die prachtige platen, die ik ooit van de IKON cadeau kreeg. En natuurlijk ontbreekt ook de onvermijdelijke Nieuwe Bijbelvertaling uit 2004 niet. Daar word ik nooit blij van omdat die meer is geschreven in de taal van een voetbalcoach dan in de tale Kanaäns.

En nu? Wegdoen die bijbel? Nee, natuurlijk niet. De bijbel hoort tot de top vijf van de boeken die ik mee zou nemen als ik naar een onbewoond eiland moest. Ik lees er vrijwel dagelijks in, ik laat me erdoor voeden, put er inspiratie uit voor mijn leven en voor mijn werk. Maar dát ik de bijbel nog altijd als bron van inspiratie kan gebruiken, dat komt wel doordat ik de bijbel inmiddels geheel anders zie dan de kerk mij heeft geleerd.

Ik geloof bijvoorbeeld niet dat de bijbel geschreven is door mensen wier hand letterlijk werd geleid door zoiets als de Heilige Geest. Ik geloof niet dat de bijbel over feiten gaat, over geschiedenis, natuurkunde of astronomie. Ik geloof niet dat de bijbel het eerste en het laatste woord van God is (wie dat ook moge zijn). Ik geloof niet dat er van de bijbel een enig juiste uitleg bestaat. En ik geloof niet dat de bijbel het enige geschrift ter wereld is waarin de hemel van zich laat horen.

De bijbel is geschreven door mensen zoals wij, in nood, in verdriet, in vreugde; door zoekende mensen, verwarde mensen, mensen ook die wilden getuigen van wat ze gevonden hadden. Als er al feiten in staan, dan zijn die feiten als zodanig niet per se betrouwbaar. Ze worden gebruikt om een verhaal te vertellen, het leven te duiden, een mysterie te verwoorden dat niet te verwoorden is: het mysterie van de schepping en van de mens. Of om de hoop levend te houden, tegen alle verdrukking in. Ook boeken uit andere culturen bevatten zulke verhalen. En die cirkelen rond datzelfde mysterie. Ook voor en na de bijbel zijn en worden er zulke verhalen geschreven en verteld. Het verhaal, de zoektocht, gaat door zolang er mensen zijn.

Intussen, zeker na de vondst van de gnostische geschriften bij Nag Hammadi in 1945 in Egypte, is duidelijk geworden dat we in plaats van over 'de' bijbel beter kunnen spreken over 'een' bijbel. Want naast de selectie van boeken die wij 'de' bijbel noemen, zijn er nog veel andere verhalen en getuigenissen uit de eerste eeuwen van het christendom die niet in 'de' bijbel terecht zijn gekomen. En met die selectie is dan in de loop de eeuwen ook nog eens danig geknoeid om kerk- of machtspolitieke redenen. De bijbel is misschien het meest gemanipuleerde en misbruikte boek ter wereld. Ook wie de bijbel annexeert om zijn gelijk te halen, zoals veel christenen tot op de dag van vandaag doen, misbruikt dat prachtige boek.

Voor mij is het een boek om mijn ziel te voeden, mijn leven richting te geven en mij eraan te herinneren dat alleen liefde en mededogen gelukkig kunnen maken. Franciscus van Assisi, mijn favoriete heilige uit de katholieke santenkraam, gaf de enige bijbel die er in huis was weg aan een arme vrouw zodat ze die kon verkopen en naar de bakker kon gaan om brood. Misschien doe ik dat dan toch ook maar met mijn verzameling bijbels, voordat ik naar dat onbewoond eiland vertrek.

Neem ik alleen de stripverhalen mee, om mijn kinderlijke vaderprojectie nog wat te koesteren...

Zeg Hein,

Wat bijzonder dat de bijbel in je katholieke leven van weleer zo'n grote plaats innam. En daardoor nog steeds neemt! Daar hoorden wij vroeger heel andere verhalen over. Misschien was het jaloezie, dat rare afzetten tegen het goede roomse leven.

Sja, graag klaag ik over het gebrek aan zintuigen in de protestantse kerk. Dat er niets viel te zien, niets te ruiken, laat staan dat er iets te voelen was. Het woord stond immers centraal, dus was de houten broek, de kansel het middelpunt van iedere betonnen blokkendoos. Door insiders ook wel kerk genoemd. Waar mijn gereformeerd vrijgemaakte meisjesogen op zondagochtend en -middag ook keken, Gods huis was expres zo lelijk gemaakt dat er niets anders op zat dan je op het woord alleen te richten. Dat betekende naar de dominee luisteren en kijken. Een doorgaans zuur kijkende man in zwart pak die lange betogen hield, verdeeld in drie punten. Bij ieder punt werd er een pepermunt verstrekt, als troostrijke pitstopjes tijdens de woestijnreis die iedere zondag stoffiger en langer leek te worden.

Zo overdrijf ik graag. Maar zo ben ik niet eerlijk. Er was wel degelijk zintuiglijkheid. Die zat in een klein hoekje. In mijn kerktasje wel te verstaan. Het was mijn eigen bijbeltje dat ik al jong van mijn grootvader had gekregen met voorin zijn heerlijke handschrift: 'Ik zeg u nogmaals: wees altijd verheugd.'

Het was niet zomaar een bijbeltje, want het had een zacht leren kaft en goud op snee. De blaadjes zelf knisperden. Zo dun, dat in een oorlogsboek van Piet Jongeling werd beschreven hoe soldaten die blaadjes als vloeibaar gebruikten om shagjes in te rol-

len. Dat was natuurlijk vreselijk godslasterlijk. Echt gruwelijk om te lezen. Het woord Gods op zo'n manier verminken!

Voorzichtig knisperde ik elk blaadje om. Dat mocht. Want de twee zondagse preken waren voor mijn zesjarige oren moeilijk te volgen, ook al ging ik al sinds mijn peutertijd ter kerke. Ook stak ik graag mijn neus in het woord van God. Mijn boekje der boeken rook zo geheimzinnig. En ook beloftevol.

Zo werd Gods woord voor mij een tastbare schat. Het lijvige werk werd een te ontginnen gebied door de vele kerkuren die nog voor me lagen. Al bladerend kwam ik woorden tegen die ik fonetisch al vanaf de box kende. Ge-na-de. Recht-vaar-dig-heid. Barm-har-tig. Ik stuitte op het woord HEERE en had sterk de indruk dat het verkeerd gespeld was, maar daar waren de meningen over verdeeld, bleek later.

Thuis las mijn moeder tussen de middag voor uit een kinderbijbel, sober voorzien van piepkleine zwart-witplaatjes. Net te klein om gereformeerd incorrect te zijn. Alleen Jezus was nergens te vinden. Van Hem mocht geen gesneden beeld gemaakt worden. Net zomin als van zijn Vader uiteraard.

Na het avondeten, voordat mijn vader daarvoor danken ging, zeiden mijn broers en ik om de beurt het door ons die week te leren psalmversje op en de catechismusvragen en -antwoorden die de groten tot zich moesten nemen. Na het dankgebed gaf mijn vader ons dictee. Zo weet ik sinds mijn zesde dat het weliswaar burgemeester zonder r, maar burgerrrrrvader is. Mét een r. Het woord stond centraal. Thuis, op school en in de kerk. Bij het klimmen der kinderjaren begon het mij op te vallen dat wij weliswaar met niet te ontmoedigen ijver de bijbel uit ons hoofd leerden, maar dat dat toch vooral het eerste gedeelte, het Oude Testament betrof. Had dat misschien te maken met onze gereformeerde identificatie met het uitverkoren joodse volk?

Ook leek het wel alsof de dominee liever uit de Thora

preekte dan uit het Evangelie. Zelfs op Eerste Kerstdag werd de onversneden blijde mare van het kribbekind vaak omstandig vermeden. Wij waren niet van de wereld. 'Want gij geheel anders', zo werd ons voorgehouden.

Bovendien waren wij ook niet op ons achterhoofd gevallen. We, dat waren wij dan, de kinderen. Voortijdig taalvaardig gemaakt, gebrek aan andere lectuur, preken die onze petten te boven gingen. Dat bleek een vruchtbare voedingsbodem voor zondags stout doen. Want wat stond die bijbel vol vieze verhalen. Liederlijkheden en details die we op andere wijze nooit te weten waren gekomen: Tamar die zich als hoer verkleedt zodat ze door haar schoonvader gegrepen wordt. Geen idee wat hoer en grijpen was, maar onze verhitte kinderbreintjes maakten overuren. Lot met zijn dochters, de buitengewoon wrede broers van Dina die een heel volk de penis afsneden omdat ze een vrijer bij die burens had. Volkerenmoorden uit naam van de jaloerse God.

Om er voorzichtig achter te komen wat de volwassen exegeze van dit alles was, hadden we een list bedacht: Op de laatste schooldag voor de grote vakantie mocht de klas van de hoofdonderwijzer altijd een bijbelverhaal kiezen dat hij ons voor zou lezen. Omdat we in de pauze hadden gestemd, koos de klas unaniem voor de schanddaad te Gibeon. Zwetend en rokend moest de hoofdonderwijzer dan verhalen over de man die zijn vrouw de deur uitduwt richting de handen van een groep wilde idioten die haar de hele nacht verkrachten, zodat ze halfdood terugkruipt naar de stoep van haar man. Deze man snijdt haar in twaalf stukken en zendt deze naar de stammen van Israël.

Aldus gingen wij twaalfjarigen gesterkt en bemoedigd onze onbezorgde vakantie in. Op weg naar de grote mensenwereld die brugklas genoemd werd.

Daar aangekomen bleek het vak Nederlands nog een hele toer, want er moest een boekenlijst komen, maar de moderne literatuur werd veelal te wuft bevonden. Hoewel er naast dat allerhoogste woord juist ook een enorme trits aan belijdenis-geschriften was vervaardigd die wij ook weer uit ons hoofd moesten kennen, was er in feite maar één Boek.

Zo werd de bijbel, die van kaft tot kaft letterlijk genomen diende te worden, omsloten met gereformeerd vrijgemaakte leerstellingen. Na al die studie jaren kende ik de bijbel als mijn broekzak, maar had geen idee wat ik las en uit mijn hoofd wist.

Ik voelde een smartelijk liefdesverdriet om deze levenslange relatie. Met gebogen hoofd moest ik erkennen dat mijn zachte goud-op-sneeschatje van weleer een gesloten boek was gebleven. Hoe had ik het zoveel bezongen mysterie, dat eeuwenlang geprezen Godswonder, over het hoofd gezien? Waar was Jezus? Wie was God?

In plaats dat ik het leren kinderbijbeltje toen maar ging strippen om er rookwaar van te maken, kwamen er steeds meer bijbels bij. Nieuwe uitgaven, antiquarische koopjes, exotische vertalingen. Ook aabare exemplaren. De maker van de *Bijbel met impressies. Vincent van Gogh en zijn tijdgenoten* betrapte mij toen ik de zachte kaft van dit onweerstaanbare werk stond te strelen. Hij fluisterde zacht in mijn oor: 'Steek jij die maar in je tas.'

Zo staat deze rijk geïllustreerde schat op mijn heilige plank tussen de koran, de thora, de veda's, *Het Tibetaanse Dodenboek* en al die verschillende bijbels. Het kleine gouden bijbeltje ligt boven op *Het Tibetaanse boek van leven en sterven*.

Zo staan de heilige boeken elkaar daar te besnuffelen en af te tasten. Soms is het net alsof de houten plank kreunt onder zoveel weelde. Dan haal ik er maar eentje uit de kast om de plank te ontlasten en ga weer knisperend bladeren.

Dan blijkt het woord niet alleen vlees te zijn geworden in dat Gallische dorpje ergens in Nederland in een protestantse splintergroepering. Dan blijkt dat in alle hoeken der aarde, over alle eeuwen heen altijd dezelfde mantra heeft geklonken. Onhoorbaar soms, verdrukt, gebutst, onbegrepen of veronachtzaamd. Maar altijd suizend als het briesje van Elia. Koel en teder, onverstoort licht en lacherig. Nu aanzwellend tot een veelstemmig klaterend koor hier in mijn boekenkast: 'Wat jij wilt dat jou geschiedt, doe dat een ander!'

Onwillekeurig ben ik maar bij de plank gaan knielen als een klein meisje bij haar ledikant. De exotische boeken waar ik vroeger geen weet van kon hebben, blijken nu zo gul voor mijn gouden bijbeltje. Voor de tale Kanaäns die ik wel spreken maar niet begrijpen kon. De andere boeken vertellen mij wat Jezus aan het kruis zei toen Hij zijn Vader vergeving vroeg voor zijn kwelgeesten: 'Als een mens werkelijk zou beseffen wat hij een ander aan deed, zou het niet in zijn hoofd opkomen.'

We zijn niet slecht, maar in de war. We vergeten vaak dat we leden van hetzelfde lichaam zijn. Dat we elkaar tot een hand en een voet kunnen zijn. Hoe dom zou een hand zijn als hij zijn mond niet voeden zou? 'Word wakker, gierige hand, je bent in de war. Het is onwijs om niet gul te zijn,' fluistert de geïllustreerde aabijbel. De bladen van de andere heilige boeken knisperen instemmend: 'We hebben maar één keuze: liefhebben, zoals je zelf wilt worden liefgehad.'

Ik pak het gouden bijbeltje van z'n Tibetaanse drager. Maar wat moet ik dan met al die gruwelverhalen? 'Ach, je rookt toch niet meer?' antwoordt het boeddhistische boek laconiek. 'Laat lekker zitten.'

'Ja, moet je mij zien,' grijnst de koran. De boekenplank trilt. 'En die gekke sprookjes in het midden van mij!' giechelt de derde veda.

Mijn levenslange liefde op gouden snee glanst in het zonlicht.
Ik open het zachte leer en lees het onverstoorbare handschrift
van mijn grootvader: 'Ik zeg u nogmaals: wees altijd verheugd.'